

Spis treści

Słowo wstępne	15
Wybrane skróty	17
Wstęp.....	23
1. Wprowadzenie do przedmiotu badań.....	23
2. Cezura oraz cel i zakres pracy.....	27
2.1. Cezura pracy.....	27
2.2. Cel pracy.....	29
2.3. Kolejność rozdziałów i zakres pracy.....	30
3. Problemy badawcze, podejścia teoretyczne i metodologia badań.....	31
3.1. Problemy badawcze, pytania badawcze, założenia badawcze i hipoteza badawcza	31
3.2. Wykorzystane podejścia teoretyczne w badaniach	34
3.3. Metody badawcze.....	34
4. Omówienie źródeł i materiału badawczego.....	36
Rozdział I. Bezpieczeństwo w stosunkach międzynarodowych.....	41
1. Nowe ujęcie bezpieczeństwa i jego wielowymiarowość	41
1.1. Bezpieczeństwo – tradycyjne ujęcie terminu	41
1.2. Współczesna definicja bezpieczeństwa	42
1.3. Bezpieczeństwo narodowe a międzynarodowe	44
2. Pojęcie bezpieczeństwa a regionalny kompleks bezpieczeństwa.....	45
3. Sektory bezpieczeństwa jako kluczowa kategoria analizy RKB	47
4. Różne współczesne ujęcia terminologiczne zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa.....	53
4.1. Rodzaje zagrożeń i wyzwań a bezpieczeństwo regionów.....	54
5. Teorie bezpieczeństwa – teoria sekurytyzacji jako podstawa badań nad sekurytyzacją w ramach RKB w Azji Środkowej	62
5.1. Wprowadzenie do teorii sekurytyzacji i analizy sekurytyzacyjnej.....	62
5.2. Krytyka Szkoły Kopenhaskiej.....	64
5.3. Analiza sekurytyzacyjna i desekurytyzacyjna	65

5.4. Proces sekurytyzacji i jego zmienne oraz elementy składowe.....	69
5.4.1. Obiekt odniesienia w teorii sekurytyzacyjnej.....	69
5.4.2. Aktor sekurytyzujący i odbiorcy oraz ich rola w procesie sekurytyzacji.....	70
5.4.3. Akt mowy jako kategoria analizy w procesie konstruowania problemów bezpieczeństwa.....	72
5.5. Sekurytyzacja a polityzacja.....	73
5.6. Badania sekurytyzacyjne a regionalny kompleks bezpieczeństwa w Azji Środkowej.....	74
6. Badania nad bezpieczeństwem Azji Środkowej a paradygmaty badawcze Stosunków Międzynarodowych.....	74

Rozdział II. Region, regionalizm i regionalizacja w stosunkach międzynarodowych a RKB w Azji Środkowej po 1991 r.	81
1. Pojęcie i znaczenie regionu jako kategorii analizy.....	81
2. Ujęcie terminologiczne regionu Azji Środkowej – integralna część szerszego obszaru czy jeden spójny obszar geograficzno-geopolityczny?.....	83
2.1. Szerokie ujęcie regionu jako elementu składowego szerszego obszaru w Azji.....	83
2.2. Wąskie ujęcie regionu Azji Środkowej jako jednego, spójnego obszaru geograficzno-geopolitycznego.....	87
3. Procesy fragmentacji i dezintegracji a bezpieczeństwo regionów.....	89
4. Koncepcje regionalizmu i regionalizacji jako podstawy współczesnej architektury bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych.....	90
4.1. Stary a nowy regionalizm – różnice terminologiczne.....	93
5. Regionalizacja bezpieczeństwa i jego znaczenie dla Azji Środkowej.....	95
6. Regionalny kompleks bezpieczeństwa, jego zastosowanie i znaczenie.....	99
6.1. Wprowadzenie do teorii regionalnych kompleksów bezpieczeństwa (TRKB).....	99
6.2. Podstawowe analityczne założenia TRKB oraz RKB.....	103

Rozdział III. Region Azji Środkowej w stosunkach międzynarodowych	108
1. Azja Środkowa – region geopolityczny i geograficzny.....	108
1.1. Uwarunkowania geograficzne regionu Azji Środkowej.....	109
2. Zarys historyczny państw Azji Środkowej.....	112
2.1. Wprowadzenie – od Jedwabnego Szlaku do współczesności.....	112
2.2. Okres prehistoryczny i era starożytna.....	115
2.3. Okres średniowieczny i czasy nowożytne.....	117
2.4. Ekspansja rosyjska i rywalizacja brytyjsko-rosyjska w regionie w XIX wieku.....	119
2.5. Azja Środkowa w XX w.	
– od początku ery radzieckiej (1918 r.) do II wojny światowej.....	121
2.6. Ewakuacje i migracje obywateli ZSRR w czasie II wojny światowej..	122
2.7. Okres od końca II wojny światowej do upadku ZSRR w 1991 r. ...	123

3. Uwarunkowania polityczne i tranzycja państw środkowoazjatyckich	125
3.1. Proces państwowotwórczy i tranzycja w regionie	127
4. Gospodarka państw regionu Azji Środkowej a wyzwania tranzycji gospodarczej	135
5. Sytuacja i podziały na płaszczyźnie stosunków społecznych	145
5.1. Społeczna charakterystyka regionu Azji Środkowej	145
5.2. Polityka narodowa i jej wpływ na sytuację w regionie	148
5.3. Region Azji Środkowej – obszar wieloetnicznych interakcji i relacji . .	150
5.4. Uwarunkowania religijno-wyznaniowe regionu	154
6. Przejawy współpracy regionalnej i międzyregionalnej w Azji Środkowej . .	155
6.1. Projekty środkowoazjatyckiej współpracy regionalnej a kreowanie i postrzeganie zagrożeń w regionie	156
6.1.1. Środkowoazjatyckie Regionalne Centrum Informacji i Koordynacji w zakresie Zwalczenia Nielegalnego Handlu Narkotykami, Środkami Odurzającymi, Substancjami Psychotropowymi i Innymi Substancjami Pochodnymi (CARICC)	156
6.1.2. Współpraca Gospodarcza w Regionie Azji Środkowej (CAREC)	157
6.1.3. Regionalne Centrum Ekologiczne Azji Środkowej (CAREC)	158
6.1.4. Organizacja Współpracy Azji Środkowej (CACO) i Unia Gospodarcza Azji Środkowej (CAEU)	159
6.1.5. Międzynarodowy Fundusz na rzecz zachowania Morza Aralskiego (IFAS)	160
6.2. Inicjatywy współpracy międzyregionalnej i ich wkład w proces sekurytyzacji	161
6.2.1. Wspólnota Niepodległych Państw (WNP)	161
6.2.2. Traktat o Bezpieczeństwie Zbiorowym oraz Organizacja Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (CSTO lub OUBZ)	162
6.2.3. Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza (EAEC lub EurAsEC) . .	163
6.2.4. Konferencja na temat Interakcji i Środków Budowy Zaufania w Azji (CICA)	164
6.2.5. Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW)	165
6.2.6. Dialog Współpracy w Azji (ACD)	167
6.2.7. Organizacja Współpracy Islamskiej (OIC)	168
6.2.8. Sieć Rozwoju Agi Chana	168
6.2.9. Organizacja Współpracy Gospodarczej (ECO)	169
6.2.10. Zgromadzenie Parlamentarne Krajów Turekojęzycznych (TURKPA)	170
6.2.11. Organizacja Państw Morza Kaspijskiego (CASCO)	171
6.2.12. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) . .	171
6.2.13. Program NATO Partnerstwo dla Pokoju (PdP)	173
6.2.14. Korytarz Transportowy Europa–Kaukaz–Azja (TRACECA), INOGATE i Inicjatywa z Baku	174
6.3. Inne przedsięwzięcia z udziałem państw Azji Środkowej	175

6.3.1. GUUAM/GUAM.....	175
7. Geopolityka globalna a region Azji Środkowej.....	176
7.1. Rosja wobec Azji Środkowej a realizacja niezależnej strategii przez państwa regionu	179
7.2. Amerykańskie ambicje i rosnące zainteresowanie USA regionem Azji Środkowej	182
7.3. Chińskie dążenia do zapewnienia energetycznej samowystarczalności i inne problemy bezpieczeństwa jako bodziec do większej aktywności w Azji Środkowej.....	185
7.4. Polityka Iranu wobec Azji Środkowej – szerzenie wzorców islamskiej rewolucji?.....	189
7.5. Turecka aktywność w regionie Azji Środkowej – westernizacja i sekularyzacja regionu?	190
7.6. Rywalizacja Indii i Pakistanu o wpływy w Azji Środkowej a skutki dla regionu	191
7.7. Aktywność pozostałych uczestników Nowej Wielkiej Gry w Azji Środkowej – Arabia Saudyjska, Izrael, Japonia, Korea Południowa a wyzwania polityki wielowektorowej	192
7.8. Relacje UE–Azja Środkowa – prawa człowieka, wartości demokratyczne i rządy prawa jako podstawa współpracy handlowej i w dziedzinie bezpieczeństwa	193
Rozdział IV. Procesy sekurytyzacji w Azji Środkowej	197
1. Azja Środkowa jako RKB – wprowadzenie do analizy sekurytyzacyjnej... ..	197
2. Cechy, struktura i dynamika RKB w Azji Środkowej	202
2.1. Cechy i specyfika RKB w Azji Środkowej.....	203
2.2. Wzorce przyjaźni i wrogości w RKB w Azji Środkowej	205
2.3. Struktura RKB w Azji Środkowej.....	208
2.4. Uczestnicy regionalnego kompleksu bezpieczeństwa w Azji Środkowej	212
2.5. Region Azji Środkowej – model RKB o charakterze niedemokratycznym.....	213
3. Kazachstan jako lider RKB w Azji Środkowej po 1991 r.	214
4. Znaczenie Afganistanu jako izolatora RKB w Azji Środkowej	217
5. Zagrożenia w Azji Środkowej a proces sekurytyzacji.....	221
5.1. Analiza strukturalna kompleksów bezpieczeństwa w ramach RKB... ..	221
5.2. Analiza znaczenia poszczególnych sekurytyzowanych problemów w RKB.....	223
5.2.1. Woda i kwestie gospodarcze	223
5.2.2. Ekstremizm, korupcja i degradacja instytucji państwowych ...	230
5.2.2.1. Siły rządowe i ich udział w sekurytyzacji zagrożeń ekstremistycznych	231
5.2.2.2. Rola grup opozycyjnych i ekstremistycznych jako aktorów sekurytyzujących	235

5.2.3.	Nowa Wielka Gra, geopolityka, ropa, gaz i tranzyt surowców	237
5.2.4.	Narkotyki, w tym handel i ich przemysł	241
5.2.4.1.	Destabilizacja w Afganistanie jako źródło działalności narkotykowej	243
5.2.4.2.	Znaczenie Kotliny (Doliny) Fergańskiej dla bezpieczeństwa Azji Środkowej w kontekście sekurytyzowanego handlu narkotykami	246
5.2.4.3.	Scenariusze i projekty w zwalczaniu problemu narkotyków w Azji Środkowej	247
5.2.5.	Zagrożenia ekologiczne i naturalne	248
5.2.5.1.	Studium sekurytyzacji syndromu Morza Aralskiego jako przykład katastrofy ekologicznej i negatywnego wpływu gospodarki ekspansywnej	249
5.2.5.2.	Znaczenie zagrożeń naturalnych w procesie sekurytyzacji w Azji Środkowej	255
5.2.5.3.	Trzęsienia ziemi i powodzie jako przejaw sekurytyzacji zagrożeń naturalnych	255
5.2.5.4.	Zagrożenia chemiczne i biologiczne – odpady pouranowe i ponuklearne	257
6.	Studium nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia jako udany przykład desekurytyzacji w RKB w Azji Środkowej	260
	Zakończenie	264
	Bibliografia	269
	Spis tabel, map, rysunków, zdjęć i wykresów	302
	Aneks	304

Słowo wstępne

Przedkładana Czytelnikowi książka wpisuje się w tak obecnie ważny, a zatem i szeroko badany, obszar badań nad bezpieczeństwem. Jednak w tym przypadku mamy do czynienia z oryginalnym tematem i nowatorskim podejściem do tej, tak popularnej, problematyki. Autor wykorzystuje bowiem teorię kompleksów bezpieczeństwa do szczegółowej analizy krajów poradzieckich zaliczanych do Azji Środkowej (Uzbekistan, Kazachstan, Turkmenistan, Kirgizja i Tadżykistan). Teoria ta, wraz z koncepcją sekurytyzacji, której także uwagę poświęcono w niniejszej pracy, mieści się w tzw. szkole kopenhaskiej – znanej już powszechnie, ale nie mającej wielu „uczniów” a zatem nie owocującej bogactwem publikacji na rynku polskojęzycznym.

Praca Marka Musioła wypełnia lukę i pod tym względem, że odnosi się do regionalnego kompleksu bezpieczeństwa rzadko analizowanego tak dogłębnie we wzajemnym powiązaniu tamtejszych państw. Autor pokazuje tu zarówno materialne czynniki jak i wzory zachowania, normy i wartości decydujące o polityce w regionie, nie zapomina również o otoczeniu czyli krajach powiązanych z Azją Środkową. Interesująco formułuje i opisuje kompleksy zagrożeń oraz geopolityczną „wielką grę”, w której, według niego, kraje regionu biorą czynny udział jako aktorzy a nie tylko podmioty (pionki) tejże gry. Analityczną i prognostyczną wartość ma zastosowanie kategorii sekurytyzacji i desekurytyzacji.

Dla tych osób, które nie są specjalistami z zakresu wzmiankowanej teorii czy regionu, na pewno bardzo przydatne będą wstępne rozdziały, które zapoznają Czytelnika z wiodącymi pojęciami i koncepcjami jak i z samym obszarem Azji Środkowej. Dla znawców omawianej problematyki praca ta przynosi dodatkowe informacje płynące z faktu zapoznania się przez Autora z ogromną ilością literatury przedmiotu, dokumentów, ale i przeprowadzonych wywiadów oraz obserwacji. Książka ta zarazem stanowi zachętę do debaty nad słusznością wniosków wysuwanych przez Autora a też pokazuje, jak dynamicznie zachodzące zmiany w środowisku międzynarodowym weryfikują to co opisujemy w swych publikacjach.

Cieszę się osobiście, że ciężka i solidna praca Autora niniejszej publikacji, której sekundowałam jako promotor dysertacji doktorskiej będącej jej podstawą, ma szansę dotrzeć do szerokiego Czytelnika i spełnić pokładane w niej nadzieje – źródła informacji i podstawy do dyskusji.

Prof. dr hab. Elżbieta Stadtmüller